

görüşler

SİNAN ÜLGEN, strateji araştırmaları yapan EDAM başkanı ve diplomat. Taha Akyol'un sorularını cevapladı:

NATO üyesi, ABD ile stratejik ortak, AB tam üyeliğine aday ve 'komşularla sınırlı sorun' arayan Türkiye, bugün Batı ile sorunlu. Rusya'ya stratejik ortak. Buraya nasıl geldik?

Bunun tek bir açıklaması yok. Birbirini besleyen birkaç dinamik var. Birincisi bölgenin evrimi ve Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehdit coğrafyasındaki değişiklikler. Terörden, Suriye iç savaşına, İran meselesinden, göç sorununa kadar Türkiye'nin tehdit algısı son 10 yılda çok değişti. Ama Türkiye'nin NATO içinde müttefik olduğu birçok Batılı ülke için tehdit algısı aynı değil. Onlar Rusya'yı, kitle imha silahlarının yayılmasını, siber saldırıları ve hatta iklim değişikliğini temel tehdit olarak görüyorlar. Dolayısıyla Soğuk Savaş yıllarında üzerinde rahatça mutabakat sağlanan bir tehdit sıralaması kalmadı. Bu da ister istemez politikalara yansdı. Türkiye bu tehditlerle mücadele ederken Batılı ülkelerden yeterince destek alamadığını düşünüyor. Ancak bu desteğin azalmasının başka nedenleri de var. Bunların başında Batı'da bozulan Türkiye algısı var. Bunun da nedeni ülkemizin demokratik reformlar alanında iştahını kaybetmesi ve hatta geriye gitmesi şeklinde bir görüşün Batılı ülkelerinde hakim olması. İkincisi ise dış politikanın iç politikanın hakimiyetine fazlası ile girmesi. Bu değişim dış politikada yapılan tercihlerden kullanılan dile kadar yansıyor. Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş ile beraber Dışişleri Bakanlığı'nun kurumsal ağırlığını zayıflamasını da bir etken olarak belirtmek lazım.

RUSYA-ÇİN BATI'DAN ÖNEMLİ Mİ?

■ Türkiye bugün Batı ile mesafeli, Rusya ile 'stratejik ortak', Çin'le sıcak. Türkiye mesela sermaye ve know how ihtiyacını oralardan karşılayabilir mi?

Dış politikanın en temelde iki amacı vardır. Biri ülkenin güvenliğini sağlamak, diğeri ülkenin refahını arttırmaktır. Dış politikada başarı, kurulan asli ittifakınızın her iki amaca da hizmet etmesi ile daha kolay sağlanır. Yoksa güvenliğinizi farklı, refahınızı farklı ittifak ilişkileri üzerinden yürütmek her zaman daha zordur. Türkiye'nin Batı ittifakı içinde bulunmasının temel mantığı budur. NATO üyeliği Türkiye'nin güvenliğine hizmet etmektedir. Avrupa Konseyi üyeliği ve AB'ye üyelik arayışları, hukuk normları ve daha iyi yönetim kuralları üzerinden ekonomik hedeflerin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Birkaç somut veri: 2002-2019 döneminde Türkiye'ye gelen toplam Doğrudan Yabancı Yatırım içinde Avrupa ülkelerinin payı % 73. Amerika'nın payı % 8.4. Yani son 17 yılda Türkiye'ye gelen yabancı yatırımın % 80'den fazlası Batılı ülkelere gelmiş. Keza BM-UNCTAD verilerine göre dünyada en fazla dış yatırım yapan ilk 100 şirket içinde 58 Avrupa, 21 ABD, 2 de Çin şirketi var. Hiçbir Rus şirketi yok. Dünyanın ekonomik sıklet merkezinin Batı'dan Doğu'ya kaydığı, başta Çin olmak üzere Asya ülkelerinin güçlendikleri doğrudur. Ama bu değişim çok uzun vadeye yayılmakta. Türkiye tabiatıyla dünyada yükselen ülkelerle ekonomik ilişkilerini zenginleştirmelidir. Ancak bugün itibarıyla bu ilişkilerden, Batılı ülkeleri ile olan ticaret, yatırım ve teknoloji kaldracına benzer bir etki elde etmeyi beklemesi gerçekçi olmayacaktır. Kaldı ki Asya ülkelerinin dış ekonomik ilişkilerinin, uluslararası ticaret ve yatırıma dair çok taraflı kurullarla çerçevesi çizilmiş düzene ne kadar uyum sağlayacağı da tartışmalıdır. Örneğin Çin'in Tek Kuşak Tek Yol inisiyatifini doğrultusunda Afrika ülkelerinde yaptığı yatırımların şeffaflıktan uzak olduğu ve bu ülkeleri siyasi sonuç da yaratan bir borç baskınlığına sürüklediğine dair eleştiriler yoğunlaşmaktadır.

ARAP BAHARI NASIL ETKİLEDİ?

■ Arap Baharı Türk dış politikasını nasıl etkiledi?

İktidar kanaatimce Arap Baharı'nı ve bununla bağlantılı uluslararası ortamı biraz yanlış değerlendirdi. Cumhuriyetten bu yana yürütülen Türk dış politikasının bazı hasletleri vardır. Bunlardan başında gerçekçilik gelir.

K.
KİMDİR

Sinan Ülgen Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) başkanı. 1989-2007 yıllarında Dışişleri Bakanlığında meslek memuru olarak, Türkiye'nin AB nezdindeki Daimi Temsilciliğinde ve Trablus Büyükelçiliğinde görev yaptı. Kemal Derviş ile birlikte "Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü" adlı bir kitabı yazdı. Türkiye'nin nükleer enerji politikası ve siber dünyanın küresel yönetimi konusunda Carnegie Uluslararası Barış Vakfı tarafından yayınlanmış kitapları var.

FOTOGRAF: TWITTER

Arap Baharı sonrasında yürütülen dış politika neticesinde, karşımızdaki Yunanistan-Rum Yönetimi arasındaki geleneksel ittifaka İsrail ve Mısır da eklendi. Bir başka deyişle, biz bu ülkeleri Yunanistan'a ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne hediye ettik. Doğu Akdeniz'deki izolasyonumuzun temel nedeni bu. Libya ile atılan adım doğrudur...

Güvenliğinizi farklı, refahınızı farklı ittifak ilişkileri üzerinden yürütmek her zaman daha zordur... 2002-2019 döneminde Türkiye'ye gelen toplam Doğrudan Yabancı Yatırımların yüzde 80'den fazlası Batı kaynaklı. Dünyada en çok dış yatırım yapan ilk 100 şirket içinde 58 Avrupa, 21 ABD, 2 de Çin şirketi var. Rus şirketi yok.

Dış politikada 'denge' sorunu

İkincisi ise özellikle Ortadoğu mevzu-bahis olduğunda denge politikasıdır. Yani Türkiye bölgesindeki ülkelerin içişlerine karışmamaya özen göstermiştir. Nitekim bu sayede de zaman içinde yumuşak gücünü arttırmış, mevcut ihtilaflara taraf devlet ve hatta devlet dış aktörlerle diyalog becerisini sürdürmüştür. Hatırlayacak olursak AK Parti iktidarının ilk yıllarında Türkiye bu sayede bir yandan İsrail ile Filistin arasında arabuluculuk yaparken diğer yandan Suriye rejimi ile Batı ülkeleri arasında bir köprü rolü oynuyordu. Gene bu dönemde, 2009 yılında, Türkiye bu hüviyeti ile dünyada elde ettiği diplomatik prestijini bir yansıması olarak 151 ülkenin desteğini almak suretiyle BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmişti.

Arap Baharı, yarım asırdan uzun süre boyunca başarısını böyle kanıtlamış ve ancak "statüko" olarak suçlanan bu yaklaşımın, kağıt üstünde daha iddialı bir hedef uğruna bertaraf edilmesine neden oldu. Siyasi iktidar, Arap Baharının Orta Doğu'da geri dönülemez ve istisnasız biçimde otokratik rejimlerin sonunu getireceğini düşündü ve bu mücadeleden kısa sürede galip çıkacağına emin oldukları Müslüman Kardeşler odaklı siyasi yapılara doğrudan destek olmaya karar verdi. Bu suretle örneğin Mısır gibi çok önemli bir Arap ülkesinin iç işlerine doğrudan müdahil olundu.

■ Suriye sorununda nasıl oldu? Suriye'de ise daha da risk alındı ve Türkiye, Cumhuriyet tarihinde hiç bir zaman yapmadığı bir hamle yaparak, bir komşu ülkede rejim değişikliğine soyundu. Yıllar boyunca Suriye muhalefetine askeri destek sağladı. Suriye rejimine karşı çıkmak yanlış mıydı? Değildi. Kendi ülkesinde mezalim yapan bir lider ile ilişkiler tabii ki eskisi gibi olamazdı. Ama gerçekçilikten uzaklaşılması, Türkiye'nin kendi gücü ve yetenekleri ile, rejime sonuna kadar destek olmaya kararlı Rusya ve İran'a karşı ne yapabileceğini doğru teşhis edememesi, keza başta ABD olmak Batı ülkelerinin Suriye krizine müdahil olma iştahlarının iyi tartılamaması, Suriye konusunda bugün de çeşitli boyutları itibarıyla karşılaştığımız sorunları doğurdu.

'GÖNÜL COĞRAFYASI'

■ Muhafazakar iktidar İslam coğrafyasına 'gönül coğrafyası' diyor, ama ilişkiler pek iyi değil. Neden?

Zira tek bir İslam dünyası yok. Mezhep çatışmalarını biran için unuttuk olsak bile, monarşik yapılanı nedeniyle siyasi değişim ve katımlılığa tepki duyan birçok ülke var bölgemizde. Suudi Arabistan başta olmak üzere, Birleşik Arap Emirlikleri ve hatta Ürdün gibi ülkeler Müslüman Kardeşler gibi siyasi hareketleri kendi hanedanları ve siyasi rejimleri bakımından en büyük tehlike olarak görmekteydiler. Mursi'nin Mısır'da iktidara geldikten sonraki tasarrufları bu algıyı iyice güçlendirdi. Bu ortamda Türkiye'nin Müslüman Kardeşlere süregelen desteği, ülkemizi bu ihtilafın bir tarafı haline getirdi. Oysa ki Türkiye tam tersine kendi siyasi ve ekonomik reform tecrübesi ile bu ülkelere rehberlik edebilirdi. Arap Baharının ilk yıllarında ilgi toplayan "Türkiye modeli"ne dayanarak yumuşak gücünü daha da arttırabiliriz. Kanaatimce bu fırsat heba edildi. Bu noktada Türk dış politikasına dair İstanbul Ekonomi Araştırma tarafından geçen hafta açıklanan bir anketin bulgularına değinmek isterim. Toplumun dörtte üçü "Türkiye bölge ülkelerdeki çatışmalarda taraf seçmemeli ve arabuluculuk görevi üstlenmelidir" ifadesine katılıyor. Buna karşılık "Türkiye bölge ülkelerdeki çatışmalarda bir taraf seçerek, o tarafın kazanmasını askeri ve siyasi olarak desteklemelidir" ifadesine katılanların oranı %14,5 seviyesinde kalıyor.

■ ABD NEDEN PYD'Yİ DESTEKLİYOR? ■ Rusya PKK'yı terör örgütü sayıyor. PKK'yı terör örgütü sayan ABD neden PYD'yi destekliyor? ABD'nin PYD'ye desteğinin nasıl başladığına bakmak lazım. Rusya'nın aksine PKK'yı bir terör örgütü olarak tanımlayan Washington'un, PYD'yi desteklemesi aslında çok ters bir durum. Meselenin özü ABD kendi askerlerini tehlikeye atmak yerine İŞİD ile mücadelede kullanabileceği bir yerel güç aradı. Aslında İŞİD ortaya çıktıktan sonra ABD önce Türkiye'nin desteğini elde etmeye çalıştı. Türkiye,

İŞİD ile mücadele için ABD desteği ile Türkiye'ye eğitilen Özgür Suriye Ordusu destekli bir kuvvet önerisinde bulundu. Ancak bu teklif ABD tarafından yeterli görülmedi. ÖSO yoğunluklu bu kuvvet yapısı Washington indinde, İŞİD ile mücadele için yeterince güven telkin eden bir oluşum olmadı. 2014 yılında İŞİD'in Kobane saldırısı bir dönüm noktası oldu. Kobane'nin İŞİD kontrolüne düşmesini istemeyen ABD, havadan PYD'ye silah yardımı yaptı. PYD ile kurulan bu irtibat, PYD'nin İŞİD ile mücadeleye aktif olarak katılmaya götüldü. ABD, PYD'ye silah yardımını arttırdı. PYD de sahada ABD askerlerine olan ihtiyacı azalttı. Gerek Obama gerek Trump için PYD kullanışlı bir vekil hareketi oldu. Nihayetinde bir siyasi liderin iç politikada karşılaşılabileceği, sahada askeri kayıp vermektense kaynaklanabilecek riskleri azalttı. ABD, PYD ile bu ilişkiye girirken bunun Türkiye ile olan ilişkilerine bir darbe vuracağını da biliyordu. Bu nedenle Washington, açıklamalarında PYD ile ilişkisini hep taktik, geçici ve İŞİD ile mücadeleye odaklı bir ilişki olarak sunmaya özen gösterdi. Ama ABD'nin PYD ile kurduğu bu ilişki, Türkiye'de ABD'nin böylesine önemli bir NATO müttefikinin güvenlik endişelerini görmezden geldiğine dair güçlü bir kanaat oluşturdu ve yükselen anti-amerikancılığın temel nedenlerinden biri oldu. Bu da ikili ilişkilerin geleceği açısından iyi değil.

DOĞU AKDENİZ'DE YALNIZLIK?

■ Türkiye Doğu Akdeniz'deki yalnızlığını Libya ile telafi edebilir mi? Libya ile "münhasır alan" anlaşması Türkiye'ye ne kazandırıyor? Sürdürülebilir mi?

Önce, Doğu Akdeniz konusunda Türkiye'nin izlediği politikaya bakmak lazım. Türkiye zaten Yunanistan ile gerek Ege, gerek Doğu Akdeniz'de kara suları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi konusunda uzun yıllardır çözüme kavuşturulamayan anlaşmazlığa sahip. 1970'li yıllardan bu yana Yunanistan ile belki 50 tur görüşme yapıldı ama sonuçsuz kaldı. Temel nedeni Yunanistan'ın adalarla ilgili tutumu. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesine dayalı olarak adaların da karasularının ötesinde bir kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olduğunu öne sürüyor. Türkiye ise BM Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf değil ve tabiiyle adalara dair bu görüşü kabul etmesi mümkün değil. Türkiye, bu şartlarda

EĞRİSİ DOĞRUSU

TAHA AKYOL

Bu anlaşmazlığın hukuk yoluyla çözülemeyeceğini, diplomatik müzakereler yoluyla adilane bir çözüm bulunması gerektiğini savunuyor. Ayrıca Doğu Akdeniz'de kendisini dışlayacak şekilde yürütülen projeleri de engelleyeceğini ifade ederek, bu adilane olmayan paylaşımın tek tarafı olarak Türkiye'ye kabul ettirilemeyeceğini ifade ediyor. Bu tutumunu da kanaatimce devam ettirmesi lazım.

Bu alanda, GKRY'de Yunanistan'ın doğal ortağı. Fakat Arap Baharı sonrasında yürütülen dış politika neticesinde, karşımızdaki geleneksel ittifaka İsrail ve Mısır da eklendi. Bir başka deyişle, biz bu ülkeleri Yunanistan'a ve GKRY'ye hediye ettik. Doğu Akdeniz'deki izolasyonumuzun temel nedeni bu.

LIBYA DOĞRU ADIM

Bu şartlarda Libya ile yapılan deniz sınırlarının belirlenmesi anlaşması doğru adım. Türkiye'ye en azından diplomatik sahada bir avantaj sağlayacak. Ancak anlaşmaya imzasını koyan Trablus hükümeti bu desteğe karşılık olarak Türkiye'den askeri destek istediğini bildirdi. Dolayısıyla Türkiye, Doğu Akdeniz'de artan yalnızlığını kırmak için Libya ile yaptığı anlaşmayı korumak için bir askeri risk almak zorunda. Başka bir deyişle anlaşmanın hayatta kalmasına bağlı. O nedenle Türkiye, yeterli askeri sağlayarak sahada bir yenişememe durumu yaratmaya çalışacaktır. Ancak risk silahlı muhalif Haftar'ı destekleyen Mısır ve BAE gibi ülkelerin işi askeri olarak da trandırmayı tercih etmeleri. Zaten geçen hafta Haftar'ın Moskova'dan ateşkese imzalamadan ayrılmasının arkasında da bu ülkelerin baskısı var. Aynı nedenle bugün (dün) Berlin'de düzenlenen toplantıdan da kalıcı bir mutabakat çıkmasını beklemiyorum. Haftar sahada ilerlemeye devam etmeye çalışacaktır. Askeri olarak bir sonuç alamayacağını göreceği noktaya kadar bu tutumu devam ettirecektir.

'YENİDEN BATI' MÜMKÜN MÜ?'

■ Türkiye yeniden Batı eksenli klasik dış politikasına dönebilir mi? Özünde dış politikanın ülkenizin gelecek tasavvuru ile uyumlu olması lazım. Anayasamızda da yer aldığı üzere demokratik, laik, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğünü özümsemiş bir devlet ve müreffeh bir toplum idealine sahip ülkemizin bu hedefe ulaşmasında, bu değerleri sahiplenilen Batılı ülkelerle kurduğu ittifaklar güç verecektir. Bu noktada demokratik geleneği olmayan ülkelerle kurulacak ilişkilerin aynı amaca hizmet edeceğini düşünmüyorum. Ama bunun için iki alanda bir yaklaşım değişikliği gerekecek. Birincisi Türkiye'nin yeni bir demokratikleşme hamlesine ihtiyacı var. 15 Temmuz hain darbe teşebbüsünün şokunu artık geride bırakmak lazım. İkincisi ise dış politikada daha az çatışmacı bir dil kullanmak lazım. Bu da ancak iç politika ile dış politika arasında yeni bir denge tesis edilmesi ile mümkün olabilecek.